

Siyasal ve Sosyal Bağlamda Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınında Metaforik Kullanımı¹

Dursun YILMAZ² ve Murat SEZGİN³

Öz

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan” şeklinde tanımlanan Mankurt sözcüğü ilk olarak Kırgız yazar Cengiz Aytmatov tarafından 1980 yılında kaleme alınan *Gün Olur Asra Bedel* eserindeki Nayman Ana efsanesinde kullanılarak literatüre kazandırılmıştır. Kavram, daha çok sosyal psikoloji alanında kullanılan bir terim olsa da günümüzde sosyolojiden siyasete pek çok konuyu açıklamada kullanılmaktadır. Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* (1980) romanını Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin henüz SSCB’nin yönetimi altında olduğu tarihlerde kaleme almıştır. Yazara, bu eseri ile milli şuuru canlandırmayı, özünden kopmamayı ve milli bilinç oluşturmaya amaçladığı yorumları yapılmıştır. Mankurt kavramı, bugüne kadar Türkiye matbuatında kitap, makale ve gazete fıkrası gibi pek çok yazında ele alınmıştır. Bu yazınlarda kavramı konu edenler genelde kendi görüşlerine uygun olarak yorumlamış, kendi düşünsel perspektifinden kavramı ele almıştır. Bunun için de birbiriyle çelişen tanımlamalar ve yorumlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY’un 2018 yılını “Cengiz Aytmatov Yılı” ilan etmesi münasebetiyle hem Aytmatov’u anmak hem de literatüre kazandırdığı Mankurt kavramının Türk kamuoyunda oluşturduğu tutum, kullanıldığı bağlam, Türk ulusal basınında gündem oluşturmaya ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Mankurt ifadesini metaforik olarak kullanması bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışma, gündem belirleme kuramı çerçevesinde içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mankurtlaştırma, Cengiz Aytmatov, Türk Basını, Gündem Belirleme, İçerik Analizi.

The Metaphoric Use of the Concept of Mankurt on the Turkish Printed Press in terms of Social and Politics

Abstract

Mankurt is defined as ‘the one who moved away from national identity, became alienated from the society’ and used first in the legend of Nayman in “The Day Lasts More than a Hundred Years” written by Chingiz Aitmatov in 1980. Although the concept is used mostly in the field of social-psychology, it is preferred to explain many topics from sociology to politics. ‘The Day Lasts More Than a Hundred Years’ written during the years when the Central Asian Turkic Republics were still under the control of the USSR is thought to aim at reviving national conscience and create national consciousness. The concept of Mankurt is handled in many kinds of books, essays and newspaper in Turkey. The people focused on the concept mostly from their own perspectives. This caused contradictory comments and definitions. This study both aims to commemorate Chingiz Aitmatov and focus on the concept of Mankurt and its use in the Turkish public opinion because of the fact that Aksoy announces the year 2018 as Chingiz Aitmatov Year. After the President Erdoğan used the word of Mankurt in the meeting of ‘Millions of Breath Band Together against Terror’ in İstanbul Yenikapı in 2015, many people used the concept in definitions and explanations. The study deals with the history of the concept, its origin and reference.

Key Words: Mankurtization, Chingiz Aitmatov, Content Analysis

Atıf İçin / Please Cite As:

Yılmaz, D. ve Sezgin, M. (2020). Siyasal ve sosyal bağlamda mankurt kavramının Türk yazılı basınında metaforik kullanımı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1010-1030.

Geliş Tarihi / Received Date: 05.12.2018

Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.02.2020

¹ Bu çalışma Türkçüm -2018 Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğrencisi - Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, dursun_ylmz@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6161-3482

³ Doç. Dr. - Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, murat.sezgin@usak.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2200-3301

Giriş

Mankurt Kavramının Tarihi Bağlamı ve Metaforik Kullanımı

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Eylül 2015 tarihinde İstanbul Yenikapı'da, "Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses" mitinginde kullandığı Mankurt metaforunun tarihçesi yüz yıllar öncesine dayansa da onu tarihin derinliklerinden 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel/ Kalmğa Tete Bir Kün* eseri ile çıkarıp günümüzün literatürüne sokan kişi Kırgız yazar Cengiz Aytmatov olmuştur. Aytmatov, eserlerinde Sovyet rejimine ve totaliter sistemlere yönelik eleştirilerini yerel kültürden aldığı mitlerden esinlenerek evrensele taşımış bir yazardır.

Literatüre girdiği günden beri entelektüel camiada zaman zaman tartışılan ve gündeme gelen Mankurt kavramı 2015 yılında Erdoğan tarafından yüzbinlerce kişinin katıldığı bir mitingde dile getirilmiş, o tarihten sonra bu metafor yaygın kitle iletişim araçlarında yoğun bir şekilde yer almış, medyadaki birçok kalem erbabı da kavramı kullanmaya başlamıştır. Kavram bugün Türk kamuoyunun yabancı olduğu değil, aşinası olduğu bir metafor haline gelmiştir.

Çalışma gündem belirleme kuramı çerçevesinde Mankurt metaforunun Türk yazılı basınında ne şekilde yer aldığı ve kavramın kamuoyuna nasıl sunulduğu üzerine yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan içerik çözümleme yöntemi kullanılmış, yaygın ulusal gazetelerin birinci sayfa içeriklerinin analizi yapılmıştır.

Mankurt kavramı, Aytmatov'un Aralık 1979-Mart 1980 tarihleri arasında Issık-Köl bölgesinde yer alan Çolpan Ata şehrinde Rusça olarak kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* adlı eseri ile ilk defa literatüre kazandırılmıştır. Eser 1981 yılında *Novy Mir* (Yeni Dünya) adlı gazete de tefrika edilmiştir. Yazılı basının etkin olduğu bu dönemde gazete beş milyon tirajla basılmaktaydı. Gazetenin bu tirajında Aytmatov'un haklı şöhretinin de bir karşılığı olduğu söylenebilir (Kardaş Edebiyatlar der., 23: 1983. Söyleşi: Nioole Zant, çev. Süleyman Büyükdag). 1983 yılında SSCB Devlet Ödülü'ne de layık görülen *Gün Olur Asra Bedel*, aynı yıl Fransız edebiyat eleştirmeni Vladimir Lachine tarafından Fransa'da yılın kitabı olarak ilan edilmiştir. Aytmatov'un en hacimli eseri olan *Gün Olur Asra Bedel*'de yazar, dünyayı ilgilendiren pek çok soruna değinmiştir. Başta çevre sorunları (Aral Gölü'nün kurumaya başlaması) olmak üzere değişen ekonomik yapı, makineleşmenin artması, dönemin sosyalist ve kapitalist sistemlerinin insan ihtiyaçlarına karşılık verememesi (yeni bir gezegenin keşfi), ezeli rakip devletlerin (ABD ve SSCB) ortak menfaatler için müttefik olabilecekleri (birlikte uzay çalışmaları yapmaları) gibi konulara da derin göndermeler yapmıştır. Yazarın, romanda geçen Dönenbay kuşu karakteri ile SSCB'ye karşı Türk yurtlarının bağımsızlığını sembolize ettiği de yorumlanmıştır (Kolcu, 1989, s. 2-3). Yazarın Fransa'da verdiği bir mülakatını 1983 yılında *Kardaş Edebiyatlar* dergisi sayfalarına taşımıştır. Dergiden iktibasla; muhabir Aytmatov'a "Robot adam Mankurt hakkındaki düşünceleriniz nedir?" diye sormuştur. Aytmatov gazetecinin sorusunu Fransız eleştirmen Lachine'ye atfı yaparak "Kitap Rusya'da yayımlandığından beri görünen o ki Mankurt ortak bir isim oldu ve daha umumi bir isim olan 'Mankurtizasyon' uyduruldu. Eleştirmen Vladimir Lachine, *Le Monde*'de kavramı; 'düşünce yeteneği olmayan, muhakeme yürütemeyen, benzerlerinin acılarını hissetmeyen ve farklı manevi değerleri kabul etmeyen biri' olarak tanımlamıştır. Yedigey'in cenaze kervanının cetlerinin mezarlığına girmesine müsaade etmeyen bir muhafız teğmendir.' Çağdaş bir Frenkeştayn tarafından biçimlendirilip yapılan zavallı Mankurt hiç de hayali bir tür değildir." (Kardaş Edebiyatlar, 23: 1983) şeklinde cevap vermiştir.

Mankurt kavramının etimolojisine ve tarihi çıkış noktasına geçmeden önce yazarın kavramı kendi bağlamında nasıl bir hikâye üzerine kurguladığına değinilmesi yerinde olacaktır. Aytmatov'un ekser eserleri İkinci Dünya Savaşı yıllarının öncesini ve sonrasını anlattığı olaylar örgüsü içinde geçer. Bu romanda da cepheden mecburi dönüş yapmış "Yedigey Cangeldin" adlı karakterin asra bedel yaşadığı bir gününü anlatır. Yedigey, cepheden yaralı olarak dönmüş bir askerdir ve eşile birlikte tanıştıkları Kazangap'ın desteğiyle, senelerdir Boranlı isimli yerleşim bölgesindeki tren istasyonu aktarma merkezinde çalışıyordu. Bir akşam ona çok yardımı dokunan dostu Kazangap'ın ölüm haberini alır. Bunun üzerine dostuna cenaze merasimi düzenler. Yedigey, Dostunun cenazesini Ata-beyit mezarlığına götürürken bu kutsal sayılan mezarlık adeta toplumsal bir hafızayı temsilen ona, geçmiş tüm yaşamını sorgulatır (Tan, 2015: 49). Kendisine ve milletine ait geçmişi bir film şeridi gibi Yedigey'in gözlerinin önünden akar. Aytmatov, Yedigey'in şahsında geçmişle ve yaşadığı dönemle ilişki kurarak zaman içinde yok edilmiş, ya da unutturulmuş dinî ve kültürel değerleri hatırlatmıştır. Yazar, babasının defninde yapılan dini tören ve gelenekleri küçümseyen Kazangap'ın oğlu Sabitcan (Kazak) ve Ata-beyit mezarlığına cenazeyi sokmayan,

ana dilini yabancı dil kabul ederek Rusça konuşan Kızıl Ordu subayı Tansıkbayev (Kırgız) karakterlerinde ise Sovyet rejiminin eğitim sisteminden geçen Kırgız-Kazak gençlerinin geçmişlerine ve kutsallarına karşı nasıl yabancılaştığını, onları nasıl küçümseyip yok saydığını yani Mankurtlaştıklarını betimlemiştir (Ağır, 2013, s. 2). Romanın diğer bir kahramanı ise görevden el çektilen coğrafya öğretmeni Abutalıp Kuttubayev'dir. Usta yazar Abutalıp'ı ön plana çıkarmaz çünkü eserin yayınlandığı tarihte SSCB hala hüküm sürmektedir bu nedenle ön plana Yedigey'i çıkararak asıl mesajlarını Abutalıp üstünden verdiği söylenebilir. Abutalıp, öğretmen olarak çalışırken İkinci Dünya Savaşı'na katılmış, esir düşmüş, esaretten kaçarak kurtulmuş, sonra rejim tarafından casuslukla suçlanarak Boranlı'ya sürülmüş aslına, töresine bağlı, gelecek nesiller için çırpınan aydın ve arif bir kişidir (Durmaz, 57). Aytmatov'un Mankurt'u tanımladığı Nayman Ana efsanesi de işte bu Abutalıp'ın Boranlı çocuklarına geçmişlerini, törelerini unuttusınlar diye anlattığı ve gaz lambası ışığında eliyle kayda geçirdiği bir anlatıdır. Romandaki Abutalıp, Sovyet rejimine kurban edilen Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen gibi Türk aydınlarının bir temsilidir. Aytmatov'un roman kahramanı Abutalıp'te tıpkı kendi babası ve diğer Orta Asya aydınları gibi SSCB rejimi tarafından suçsuz yere öldürülmüştür.

Romanda geçen Nayman Ana efsanesi Manas destanında geçtiği için Kırgızlarca ve diğer Orta Asya halklarınca çok bilinen trajik bir öyküdür. Öykü özet şekliyle şöyledir: Juan-juanlar⁴ düşmanlarına çok canice işkenceler yapan barbar bir toplumdur. Kırgızlarla Juan-juanlar sürekli savaşan komşu milletlerdir. Savaşlarda Juan-juanlar kazandığı zaman esir ettikleri tutsakların zayıf olanlarını köle olarak satar, güçlü olanlarını ise çöle götürüp, bir kuyu açar ve burada boğazına kadar toprağa gömerlermiş. Kaynaklarda esirin başını çarparak ölmemesi için el ve ayaklarını çarmih misal bağladıkları da yazılmaktadır. Esirlerin saçlarını kazıyarak, taze bir deve veya dana derisini kazınmış başa iyice sararlar ve günlerce (5 gün) güneş altında bırakırlar. Deri kurudukça başı daha sıkı kavrar, bu durum beyne doğrudan zarar vermekle birlikte yeniden çıkmaya başlayan saçların da deve derisini delemeyerek geri dönüp kafaya batması esirlere korkunç bir acı vermiştir. Bu işkenceden sağ çıkabilenler bütün geçmişlerini unutup, hafızalarında geçmişe ait en ufak bir hatıra kırıntısı bile kalmazmış. Robottan farklı olarak sadece fizyolojik ihtiyaçlarını yerine getirebilen, duygusuz, kendi efendilerinin emirlerini yerine getiren iradesiz ve kişisiz bir Mankurt olmuştur.

Gün Olur Asra Bedel'de Juan-juanlar tarafından Kırgızların Nayman kabilesinden esir olarak kaçırılan Nayman Ana'nın oğlu Colaman'ın yukarıda anlatılan işkence yöntemleri ile nasıl Mankurt'a dönüştürüldüğü anlatılmıştır. Nayman Ana'nın Coloman'ı uzun arayışlar sonucu bulması ve analık şefkatiyle yaklaşarak ona geçmişini hatırlatmak isteme çabalarına karşılık, geçmişine yönelik hiçbir şey hatırlamayan Coloman'ın efendisi Juan-juanların talimatıyla anasını bir okla kalbinden vurarak öldürmesi betimlenmiştir.

Yöntem

İçerik Analizi

İçerik analizi yöntemi çıkışı itibarıyla gazete haberlerinin analiz edilmesi temeline dayanmaktadır. Bu çalışma da iletişim bilimlerinin kapsamında olduğu için içerik analizi yöntemi ile görünen içeriğin anlamı üzerine pozitivist yaklaşım temel alınmıştır. Yöntem hakkında tanımlamaları bulunan kuramcılar Berelson, Stone, Berger, Duvarger, Cartwright ve Fox yöntemin ortak özelliklerini; içeriğin açık, nesnel ve sistematik şekilde ölçülebilen, sınıflandırılan, özetlenen ve içerikten sonuçlar çıkarılan bir yöntem olduğuna ittifak etmişlerdir. Görünen nesnelerden görünmeyen sonuçların çıkarılması, söylenenlerden söylenmeyenlerin tespit edilebilmesine yönelik bir yöntem olduğunu ileri sürenlerde vardır. İçerik analizine nicel veri oluşturma ve betimleme de denilmektedir (Tavşancıl-Aslan, 2001, s. 21-22). Aziz (1994), bahsi geçen kuramcıların ifadelerinden nesnellik, yansızlık, sistematiklik, yinelenebilirlik ve tekrar uygulanabilirlik şeklinde ortak bir tanımlama çıkarmıştır.

Bu çalışmada Mankurt metaforunun gazetelerin vitrin sayfası olarak kabul edilen birinci sayfalarında nasıl sunulduğu sistematik şekilde ele alınarak hangi bağlamda ve şekilde kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma yaygın ulusal gazetelerin birinci sayfaları ile sınırlandırılmıştır. Basının gündem oluştururken hangi konuları daha önemli gördüğü, gündemlerine neyi taşıdıkları da Mankurt metaforu üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, 2015 Eylül ayı ile 2018 Eylül ayı içerisinde yayın yapmış bugün

⁴ "...Juan-juanların Moğol menşeli olabileceği tezi geniş bir kesim tarafından kabul edilmiştir. Juan-juanların sonraları Avrupa sahasında ortaya çıkan Avarların sefeli olabileceğini öne süren görüşler dillendirilse de bu eşleştirmenin en zayıf tarafı umumiyetle Avarların Türk ve Juan-juanların Moğol menşeli olarak kabul edilmesi ve etnik menşelerinin belirsiz olduğu fikrinin mevcudiyetidir (Yıldırım, 2015, s. 54)".

ise yayından kalkmış veya kaldırılmış bütün gazetelerin birinci sayfalarında Mankurt metaforu ile ilgili olarak yayınlanan her türlü haberin içerik analizi yapılmıştır. Mankurt kavramı yukarıda da ifade edildiği üzere Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinin yayınlanmasıyla seksenli yıllarda kamuoyu gündemine gelmiş, henüz SSCB rejiminin devam ettiği o dönemde bu kavram dünya kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. Kavram, o günden bugüne Türkiye literatüründe canlılığını korumuş olsa da toplumun geniş kesimleri (avam) tarafından duyulması Erdoğan'ın bu kavramı kullanmasıyla olmuştur denilebilir. Erdoğan, Mankurt kavramını ilk olarak 20 Eylül 2015'te İstanbul Yenikapı'da düzenlenen mitingde kullanmış, bu tarihten sonra da kavram Türk basınında sıkça kullanılmıştır.

Çalışmanın Soruları

Çalışmanın amacına yönelik aşağıdaki sorular ölçüt alınmıştır.

- Mankurt kavramı hangi gazetelerin ana sayfasında yer almıştır, hangi gazeteler görmezden gelerek kavrama ana sayfasında hiç yer vermemiştir?
- İçinde Mankurt kavramının geçtiği haber, gazetelerin ana sayfasında nasıl konumlandırılmıştır? (manşette, alt manşette, sürmanşette, alt kuşakta, orta kuşakta gibi).
- Gazetelerin sahiplik yapıları ve ideolojileri dikkate alındığında ilgili habere yaklaşımları nasıldır? (gazetelerin iktidara yakın olup olmamalarına göre haberi ele alış biçimleri).
- İçinde Mankurt kavramının geçtiği habere gazetelerin ana sayfalarında ne şekilde yaklaşmıştır? (olumlu-olumsuz/ taraflı-tarafsız)
- Gazeteler Mankurt kavramının geçtiği ilgili haberi ana sayfasında ne şekilde aktarmıştır, yazılan haberin niteliği nasıldır? (iddia, bilgilendirme, açıklama gibi özelliklerinin kullanılıp kullanılmadığı).

Gündem Oluşturma Kuramı

Gündem oluşturma kuramı temelde kitle iletişim araçlarının (KİA) bazı konulara ağırlık vererek kamuoyunun gündemini belirlediği görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşün temelleri Birinci Dünya Savaşında gazete ve radyoların etkin propaganda gücü ile kitleleri etkilemesine dayanmaktadır. 1920'lerden 1940'lara kadar kamuoyu oluşumunda KİA'nın gündem belirlemede etkin gücünün olduğu kabul edilmiştir. Dünya savaşlarının kötü sonuçları kamuoyunda medyanın bu etkin gücüne olan inancı da olumsuz etkilemiş 1960'lı yıllara kadar KİA'nın sanıldığı kadar etkili bir gücünün olduğu tartışılmıştır. Televizyonun yayın dünyasına girmesiyle KİA'nın kanaatleri etkilediği ve kamuoyu oluşturduğu fikri tekrar yaygınlık kazanmıştır (Bayram, 2015, s. 407-408).

Gündem oluşturma kuramına yönelik ilk çalışmalar 1922 yılında Walter Lippmann'ın yayınlamış olduğu *Kamuoyu* isimli eserine dayandırılrsa da modern anlamda teorinin en önemli isimleri, hatta kurucuları kabul edilen ve 1968 yılında Chapel Hill, North Carolina'daki kararsız seçmenler üzerinde yapmış oldukları çalışma ile Maxwell McCombs ve Donald Shaw teorinin temellerini atmışlardır. Araştırmacılar, 1968 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimleri kampanyalarında medyanın politik tutumları etkilediğine yönelik hipotezlerini öne sürmüşlerdir. Çalışmalarını bir grup kararsız seçmen örneklemini üzerinde yürüten teorisyenler KİA'nın gündem belirleme etkisini ölçmek için seçtikleri bazı gazeteler, haber dergileri ve televizyonların öne çıkardığı söylemler üzerine içerik analizi uygulamışlar, KİA'nın öne çıkardığı gündem ile örneklem alınan grup arasındaki etkileşimi ölçümlemişlerdir. Bu çalışma teorisyenlerin gündem oluşturma kuramını desteklemiş, bir konunun medyada vurgulanması ile o konunun önemli olarak algılanması arasında doğrudan bir ilişki saptamışlardır (Gencer, 2012, s. 4748). Böylece gündem oluşturma kuramının ilk sistematik çalışmasını 1972 yılında McCombs ve Shaw yazmıştır. Bu teorisyenler, KİA'nın insanlara ne düşüneceklerini olmasa da ne hakkında düşüneceklerini başarılı bir şekilde empoze eden en önemli argüman olduğu ortak fikrini ortaya koymuşlardır.

Gündem oluşturma kuramı üzerine Türk basını ve Türk kamuoyu üzerine araştırmaları olan Nurettin Güz'de kamuoyunun oluşturulmasında KİA'nın önemine dikkat çekmiş, basın organlarının siyasal ve aktüel konularda kamuoyunun neyi ne kadar bilmesi gerektiğini belirlediğini, basının gündeme aldığı ve ağırlık verdiği konuların kamunun da gündemi olduğunu ileri sürmüştür (Güz, 1996, s. 995). Her medya grubu gündem belirler mi gibi bir soruya verilebilecek cevap gücü nispetinde evettir. Yani kamuoyunun gündemini medya sektörünün güçlüleri ve oralarda istihdam edilen etkili eşik bekçileri belirler demek yanlış olmayacak bir yargıdır.

Bulgular

Mankurt kavramı 1980’li yıllarda çokça gündeme gelmiş, o dönemde gerek edebiyat çevrelerinde gerekse siyasette büyük yankılar uyandırmıştır. Sonraları ise kavram, sözü edilen roman bağlamında edebiyatseverlerce diri tutulmuş, akademik camiada konuyla ilgili pek çok yayın yapılmıştır (Çınar, 2012; Çetin, 2013; Azap, 2017). Kavram, romandaki anlatıdan hareketle popüler gündemde ki kalem erbabınca da muhtelif zamanlarda farklı mecralarda da tefrika edilmiştir (Turan, 2008, 2015; Bahadıroğlu, 2015; Bulut, 2015; Yalçın, 2015; Önkibar, 2016; Taşgetiren, 2017; Şimşirgil, 2017; Özkök, 2018 vd.).

Kavramın Türkiye’de medya gündemi olması ise Erdoğan’ın kavramı kullanmasıyla gerçekleşmiştir. Erdoğan, 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra ülkede artan terör eylemleri akabinde çok sayıda vatandaşın hayatını kaybetmesi nedeniyle teröre karşı halkın birlik ve beraberliğini göstermek ve terörü telin etmek maksadıyla büyük bir miting organize edilmesini talep etmiştir.

Erdoğan, 20 Eylül 2015 tarihinde organize edilen büyük mitingdeki konuşmasında “*Kim ki bu bayrağa yan gözle bakıyorsa, bu vatanla da bu milletle de bağı kalmamış olan, köksüz, ruhsuz, sevgisiz bir Mankurt’tur* (Milliyet, 2015).” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler akabinde Türk medyasının değişik mecraları; geleneksel medya, internet yayınları, Wikipedia ve Google gibi uluslararası arama motorları Mankurt kavramını gündeme taşımış, kavram ve kaynağına dair pek çok yazı neşredilmiştir.

Görsel 1. Türk Ulusal Yazılı Basınında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi



İnternet üzerinden yapılan taramalarda elde edilen bulgulara göre Erdoğan’ın Mankurt kavramını ilk kez bu mitingde kullanmış olabileceği kuvvetli bir ihtimaldir. Miting, hem ana akım gazetelerde, hem de taraf ve muhalif kabul edilen basında büyük ilgi uyandırmış, gazeteler birinci sayfalarında mitinge dair haberlere yoğun bir şekilde yer vermiştir. Mankurt metaforu mitingün yoğun gündeminin gölgesinde kalmış kullanıldığı ilk anda yazılı basının dikkatini çok fazla çekmemiştir. Sadece birkaç gazete kavrama birinci sayfasında yer vermiştir (bakınız Görsel 1 ve Tablo 1).

Tablo 1. Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınına Birinci Yansıması

21 Eylül 2015 Tarihli Gazetelerin Birinci Sayfasında Mankurt Metaforuyla İlgili Çıkan Haber Başlıkları				
No	Tarih	Haberin Başlığı	Sayfadaki Yeri	Niteliği
1.	Akşam	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
2.	Aydınlık	Erdoğan: PKK figüran	Üst kuşak haber içinde	Nötr
3.	Bir Gün	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
4.	Bugün	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
5.	Cumhuriyet	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumsuz
6.	Diriliş Postası	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
7.	Evensel	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet üstü	Olumsuz
8.	Güneş	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
9.	Haber Türk	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
10.	Hürriyet	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Nötr
11.	Meydan	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Orta kuşak	Olumsuz
12.	Milat	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Nötr
13.	Millet	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumsuz
14.	Milli Gazete	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Nötr
15.	Milliyet	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Üst kuşak	Nötr
16.	Ortadoğu	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
17.	Özgür Gündem	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumsuz
18.	Posta	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Orta kuşak	Nötr
19.	Sabah	Ebediyen Kardeşiz	Manşet/ Fotoğraf altı	Olumlu
20.	Sözcü	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	2. Manşet	Nötr
21.	Star	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
22.	Takvim	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
23.	Taraf	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
24.	Türkiye	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
25.	Vahdet	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Sürmanşet	Olumlu
26.	Vatan	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
27.	Önce Vatan	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
28.	Yeni Akit	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
29.	Yeni Asya	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
30.	Yeniçağ	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumsuz
31.	Yeni Söz	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumlu
32.	Yeni Şafak	Bu bayrak düşmez	Manşet haberi içinde	Olumlu
33.	Yurt	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
34.	Zaman	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Alt kuşak	Olumsuz

Görsel 1 ve Tablo 1 incelendiğinde kavrama sadece *Sabah*, *Yeni Şafak* ve *Aydınlık* gazetelerinin yer verdiği görülmüştür. Bu gazetelerden *Sabah* ve *Yeni Şafak*'ın kamuoyunda hükümet yanlısı yayınlar yaptıkları iddia edilirken, *Aydınlık* gazetesi ise ulusalcı sol yayınlarıyla ön plana çıkmaktadır. Mankurt metaforunu üç gazetede Erdoğan'ın ağzından çıktığı gibi aynı cümlelerle vermiştir. *Sabah* gazetesi kavramın geçtiği cümleyi Erdoğan'ın fotoğrafı altında verirken, *Yeni Şafak* gazetesi ise kavramı manşet içinde "Köksüz Bir Mankurt" alt başlığı ile vermiştir. *Aydınlık* gazetesi ise "Erdoğan: PKK Figüran" haberi içinde kavrama yer vermiştir.

Tablo 1'de dikkat çeken başka unsurlarda vardır. Mitingin ertesinde yayımlanan gazetelerin neredeyse tamamı mitingi haberleştirirken FETÖ'ye yakınlığıyla bilinen *Bugün* gazetesi ve *Yeni Asya* gazetelerinde miting haberine hiç yer verilmemiştir. FETÖ'nün 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimine yayınlarıyla destek verdikleri için KHK ile kapatılan *Zaman*, *Millet*, *Meydan* ve *Taraf* gazeteleri ise miting haberini çok küçük şekilde ve iktidar aleyhine olumsuz nitelikte birinci sayfadan vermiştir. Merkez medya ya da ana akım kabul edilen gazeteler (*Hürriyet*, *Milliyet*, *Habertürk* ve *Vatan*) ise miting ile ilgili haber ve görsellere ana sayfalarında oldukça geniş şekilde ve olumlu imaj oluşturacak biçimde yer vermişlerdir. İktidara doğrudan muhalif yayınlarıyla bilinen gazeteler (*Sözcü*, *Cumhuriyet*, *Bir Gün*, ve diğerleri) ise birinci sayfalarında Erdoğan'ı "miting adı altında seçim şovu yapıyor" şeklinde eleştirmişlerdir.

Miting ertesinde yayınlanan 21 Eylül 2015 tarihli gazetelerin birinci sayfasında genel olarak mitinge katılım oranları ve organizasyondan görüntülere yer verilmiştir. Manşetlere teröre karşı toplumdan

yükselen telinler, toplumun birlik içinde kenetlenmesi gibi konular taşınmıştır. Küçük spotlarla da cumhurbaşkanının, başbakanının ve diğer devlet erkânının konuşmalarının satırbaşları verilmiştir. Mankurt kavramı genel olarak basılı gazetelerin ana sayfalarında yer bulamamıştır. Fakat gün içerisinde internet medyasında çıkan haberlerde cumhurbaşkanının kullandığı Mankurt ifadesi yoğun bir şekilde gündem olmuş, “Erdoğan Mankurt dedi, herkes sözlüğe baktı” şeklinde başlıklar atılmıştır. Mitingin ertesinde 21 Eylül 2015 tarihinde internet gazeteleri “Erdoğan’ın kullandığı Mankurt ifadesi gündem oldu/ Yeni Şafak”, “Mankurt ifadesi yeniden gündemde/ Milliyet”, “Erdoğan’ın söylediği Mankurt kimdir?/ İnternet Haber”, “Mankurt nedir, kimlere denir? Erdoğan, kimler için Mankurt dedi?/ Sözcü” şeklinde haber başlıkları atılmış, Mankurt’un ne olduğu, nereden çıktığı üzerine geniş açıklamalar yapılmıştır (bakınız Görsel 2). Görsel 1’de görüldüğü üzere baskı gazeteler Mankurt kavramını ön plana çıkartmazken internet medyası kavram üzerine oldukça geniş yayınlar yapmıştır (Görsel 2).

Görsel 2. Mankurt Metaforunun İnternet Medyasında Gündeme Gelmesi

The collage consists of five overlapping screenshots from various Turkish news websites and newspapers, all dated around September 21, 2015, and focusing on the 'Mankurt' metaphor used by President Recep Tayyip Erdoğan.

- ACUNN.COM:** Headline: "Cumhurbaşkanı o kelimeyi kullandı, herkes sözlüğe baktı". Sub-headline: "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 'Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses' mitinginde 'mankurt' ifadesini kullanınca bu deyim yeniden gündeme geldi. Peki mankurt nedir, kime denir?". Date: 21.09.2015 09:31.
- HABERLER.COM:** Headline: "Erdoğan 'Mankurt' Dedi, Herkes İnternette Arattı". Sub-headline: "Cumhurbaşkanı Erdoğan, dün düzenlenen tarihi mitingde bayrağa karşı olanlar için 'mankurt' benzetmesi yaptı. Peki bu mankurtlar kim?". Date: 21 Eylül 2015 Pazartesi 08:46.
- mynet:** Headline: "Erdoğan 'Mankurt' dedi, herkes sözlüğe baktı". Sub-headline: "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 'Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses' mitinginde 'mankurt' ifadesini kullanınca bu deyim yeniden gündeme geldi. Peki mankurt nedir, kime denir?". Date: 21.09.2015 09:25.
- AJANS HABER:** Headline: "Erdoğan'ın kullandığı 'mankurt' sözü gündem oldu". Sub-headline: "Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses' mitinginde 'mankurt' ifadesini kullanınca bu deyim yeniden gündeme geldi. Peki mankurt nedir, kime denir?". Date: 21 Eylül 2015 Pazartesi 09:56.
- SÖZCÜ:** Headline: "Mankurt nedir, kimlere denir? Erdoğan, kimler için Mankurt dedi?". Sub-headline: "Cumhurbaşkanı Erdoğan, pazar günü yapılan mitingte kime mankurt dedi? Mankurt nedir? Mankurt kimlere söylenir? Mankurt nasıl yapılır?". Date: 21 Eylül 2015.



Erdoğan'ın ilk olarak 20 Eylül 2015'te kullandığı Mankurt kavramını 19 Ekim 2015'te yani tam bir ay sonra yeniden kullanmıştır. Erdoğan'ın kamuoyu önünde ikinci kez Mankurt metaforunu kullanması Türk ulusal basının oldukça dikkatini çekmiş, hemen hemen her meşrepten gazete kavrama birinci sayfasında yer vermiştir. Hatta bazı gazeteler "Mankurtlar" manşeti ile çıkmıştır. Kavramın bu kadar üst perdeden ülke gündemine gelmesini sağlayan ve Erdoğan'ın Mankurt metaforunu kullanmasını gerektiren olay 20 Ekim 2015 tarihinde Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türkiye'ye yaptığı ziyaretin öncesinde 100 kadar akademisyenin ve yazarın Merkel'e "bu ziyaretin 1 Kasım 2015 seçimlerinin hemen öncesinde yapılması Erdoğan ve partisine destek anlamı taşır. Bu ziyaretinizi seçim sonrasına erteleyiniz" mealinde bir mektup yazmalarıdır. Bu mektupta akademisyen ve yazarların Merkel'e özetle "Sayın Angela Merkel, Sizde modern Türkiye tarihinin en kanlı terör saldırısının hemen ertesinde benîz tuttuğumuz yas esnasında yazıyoruz. Genel seçime kısa bir süre kalmışken ülkemize yapacağınız ziyarette dikkatinizi çekmek istediğimiz önemli bir husus var... Bu bağlamda yapacağınız ziyaretin kampanya ikliminde siyasi bir destek olarak görüleceğinden ve AB'nin en önemli değerlerini çiğneyen siyasetçileri taltif etme ihtimalinizden dolayı akademisyenler olarak ferkalade rahatsızız. Sn. Erdoğan ve Sn. Davutoğlu ile yapacağımız ortak basın toplantısında bu hususları gündeme getirmenizi rica eder, ülkemizi demokrasimizin güçleneceği günlerde de ziyaret etmenizi umarız (Cumhuriyet, 2015)." şeklinde istihdamda bulunmaları Erdoğan'ın tepkisin çekmiştir. Erdoğan, 19 Ekim 2015'te Beştepe Külliyesinde geleneksel hale getirdiği muhtarlar toplantısındaki konuşmasında: "Almanya Başbakanı Türkiye'ye geliyor. Bir grup çıkıp 'Gelmeyin, bu Erdoğan ve Davutoğlu'na destek anlamına gelir' diyor. Bu girişimin adı 5. kol faaliyetidir. Bu girişimdekilere ben Mankurt diyorum (Sabah, 2015)." şeklinde sert ifadelerle Merkel'e mektup yazan yazar ve akademisyenleri eleştirmiş, onları Mankurta benzetmiştir.

Erdoğan'ın 19 Ekim 2015 tarihinde muhtarlar toplantısında dile getirdiği "5. kol faaliyeti ve Mankurt" metaforları 20 Ekim tarihli 15 gazetenin birinci sayfasına Görsel 3 ve Tablo 2'deki gibi yansımıştır. Erdoğan'ın konuşmasına birinci sayfasından yer veren bazı gazeteler Mankurt metaforunu manşet olarak kullanırken, bazıları ilgili habere yer vermişse de kavrama yer vermemiş, kimi gazeteler ise ilgili kavramın geçtiği haberi sayfalarında çok küçük şekilde vermişlerdir. Erdoğan'a ve hükümetinin politikalarına yakın olduğu iddia edilen⁵ Sancak (Star, Akşam, Güneş) ve Turkuvas (Sabah, Takvim, Yeni Asır) medya gruplarında yer alan gazeteler Mankurt metaforunu manşetten veya manşet içinden görünür şekilde verirken Cumhuriyet, Bir Gün gibi sol tandanslı gazeteler ise birinci sayfadan fakat olabildiğince küçük şekilde vermişlerdir (bakınız Görsel 3). Merkez medya olarak bilinen ve daha liberal oldukları kabul edilen (Hürriyet, Posta), (Habertürk) ve (Milliyet, Vatan) gazeteleri kavramın geçtiği haberi orta düzeyden görünür şekilde verirken popülist muhalefet gazetesi Sözcü kavramı 2. manşet şeklinde vermiştir. Mankurt kavramını sayfalarına nerdeyse hiç taşımayan medya grubu ise kedilerinin "Camia" hükümetin ise paralel yapı dediği 15 Temmuz 2016'dan sonra ise silahlı terörü örgütü olarak kabul edilen ve PDY/FETÖ olarak adlandırılan yapının gazeteleri Zaman, Bugün, Meydan ve Millet gazeteleridir. Bu gazeteler ilgili habere ve kavrama birinci sayfalarında hiç yer vermemişlerdir. Yine aynı şekilde milliyetçi yayınlar yapan Ortadoğu ve Yeniçağ gazeteleri ile İslami çizgide yayın yapan Yeni Asya, Vahdet, Milli Gazete de ilgili kavramın geçtiği haberi birinci sayfalarında paylaşmamışlardır (bakınız Görsel 3 ve Tablo 2).

⁵ Türkiye'de medyanın sahiplik yapısı devamlı değişmekte olup, bazı medya organları, KHK'larla bazıları da kendilerini feshetmek yoluyla yayıncılık hayatından çıkmışlardır. Türkiye'de 2017 ve 2018 yılında da Türk medyasının sahiplik yapısında ve yayıncılık hayatında köklü değişimler devam etmiş, ülkenin en güçlü ve köklü medya grubu Doğan Holding, Demirören grubuna satılırken, Ciner grubunun gazetesi Habertürk'de kâğıda baskısını yayından kaldırarak dijital yayıncılığa geçmiştir. Yine Ethem Sancak Yönetiminde bulunan Es Medya (Star Gazetesi, Akşam, Güneş, TV 360 ve Kanal 24'ün yanı sıra Lig Radyo ve bazı dergiler) 2017 yılında Hasan Yeşilada'ya satılmıştır.

Mankurt metaforunu kullanan gazeteler Görsel 3'teki şekilde ilgili haberi sayfalarına taşımışlardır. Ak Parti ve Erdoğan'ı açıktan desteklediği iddia edilen *Akşam* gazetesi metaforu "Mankurtlar" manşetiyle verirken bir başka manşeti de *Takvim* gazetesi "İçimizdeki Yabancılar Mankurt" şeklinde vermiştir. Ana akım gazetelerden *Hürriyet*'in diğer merkez medya gazetelerine göre haberi daha küçük verdiği dikkat çekerken, muhalif gazete *Sözcü*'nün ikinci manşet olarak "Mankurt"u kullanması anlamlı bulunmuştur.

Görsel 3. Türk Ulusal Yazılı Basında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi



Tablo 2. Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınına İkinci Yansıması

20 Ekim 2015 Tarihli Gazetelerin Birinci Sayfasında Mankurt Metaforuyla İlgili Çıkan Haber Başlıkları				
No	Tarih	Haberin Başlığı	Sayfadaki Yeri	Niteliği
1.	Akşam	Mankurtlar!	Manşet	Olumlu/Tarafı
2.	Aydınlık	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
3.	Bir Gün	Aydınları Mankurta Benzetti	Orta kuşak	Olumsuz/ Tarafı
4.	Bugün	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
5.	Cumhuriyet	Cumhurbaşkanı Mankurt Dedi	Orta kuşak	Nötr
6.	Diriliş Postası	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumlu
7.	Evrensel	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
8.	Güneş	Bunların yaptığı beşinci kol faaliyeti	Üst kuşak	Olumlu/ Tarafı
9.	Haber Türk	Mankurt Çıkışı	Alt kuşak	Nötr
10.	Hürriyet	Bunları Mankurt Olarak Görüyorum	Alt kuşak	Nötr
11.	Meydan	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
12.	Milat	O Tuzaklara Siz Düşeceksiniz	Manşet içinde	Olumlu
13.	Millet	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
14.	Milli Gazete	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
15.	Milliyet	Bunlar Mankurt	Üst kuşak	Nötr
16.	Ortadoğu	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
17.	Sabah	O Güruhun Yaptığı Beşinci Kol Faaliyeti	Manşet içinde	Olumlu
18.	Sözcü	Mankurt	Manşet altı	Nötr
19.	Star	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Sürmanşet	Olumlu
20.	Takvim	İçimizdeki Yabancılar Mankurt	Manşet	Olumlu
21.	Taraf	3. Havaalanı Beyaz Fil Mi?	Haber içinde	Olumsuz/ Tarafı
22.	Türkiye	Bunlar Yerli Düşman/ Mankurt nedir	Manşet içinde	Olumlu/ Tarafı
23.	Vahdet	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
24.	Vatan	Bu Gürüh Mankurt	Manşet yanı	Olumlu/ Tarafı
25.	Yeni Akit	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)		Olumlu
26.	Yeni Asya	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
27.	Yeniçağ	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
28.	Yeni Söz	Merkel'e Gelmeyin Diyen Mankurtlar	Orta kuşak	Olumlu/ Tarafı
29.	Yeni Şafak	(İlgili habere yer verilmemiş.)		
30.	Yurt	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Manşet	Olumsuz
31.	Zaman	(İlgili habere yer verilmemiş.)		

Görsel 3 ve Tablo 2'de dikkat çeken başka bir husus ise hükümete yakınlıklarıyla bilinen Sancak ve Turkuvaz gruplarına ait iki gazetenin “beşinci kol” ifadesini haber başlığı olarak kullanmalarındır. Aynı guruba ait gazetelerin gündem saptarken seçtikleri haberler, ve kullandıkları dil grupların eşik bekçileri tarafından bir denge içinde taksim edilmiştir. *Akşam* gazetesi Mankurt ifadesini manşete taşıırken *Güneş* gazetesi “Beşinci Kol” ifadesini taşımıştır. Benzer durum *Sabah* gazetesi ile *Takvim* gazetesi arasında da görülmektedir.

⁶ **Beşinci kol**, fiilî müdahale ile ele geçirilemeyen bir kitleyi ya da devleti propaganda, casusluk, sabotaj ya da terör yoluyla manevî etkiye maruz bırakmak suretiyle müdahaleye uygun hale getirmek ya da fiilî savaş esnasında savaşı daha kolay kazanmak için yapılan her türlü manevî yıkıcı çalışmadır (Wikipedia).

Görsel 4. Türk Ulusal Yazılı Basımında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi





Mankurt metaforunu yazılı basının gündemine ilk olarak 2015 yılında getiren Erdoğan, iki yıl sonra 1 Şubat 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde düzenlenen, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ödül töreninde aynı metaforu FETÖ'yü hedef göstererek yeniden kullanmıştır. "FETÖ denilen şer şebekesi, milletimizin eğitim, yardımlaşma konusundaki hassasiyetlerini istismar ederken en çok bu tür eksiklerden faydalanmıştır. Bu örgütün içindeki akademisyenler, yargı mensupları, polisler, askerler, öğretmenler, iş adamları iyi eğitim almış, fiyakalı okullardan mezun olmuş olabilirler ama bu durum hakikatler karşısındaki körlüklerini, cebaletlerini, kalplerini ve zihinlerini bir şarlatana kiralamış oldukları gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Pek çok sapkın yapı gibi FETÖ'cüler de yollarını kaybetmişlerdir. Ne olduklarını, kim olduklarını unutarak, her biri sadece sahiplerinin emrettiğini yapan birer Mankurta dönmüşlerdir (Yeni Akit, 2017)." Aradan geçen iki yıl içinde Türk medyasının sahiplik yapısında köklü değişimler olmuş, bu arada FETÖ ile iltisaklı gazeteler ve diğer medya organları çıkarılan KHK'larla kapatılmış, ortalama 1 milyonluk gazete tirajı açıkta kalmıştır.

Erdoğan, Mankurt metaforunu bir önceki kullanımlarında da Şubat 2017'de de terörü ve terörle ilişkili kesimleri eleştirmek için kullanmıştır. Erdoğan 1 Şubat 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yaptığı konuşmasında Mankurt kavramını kullanırken yine terörle ilişkisini kurmuş, kavramı bu sefer FETÖ/PDY için kullanmıştır. Bu dönem içinde FETÖ/PDY'ye destek veren gazeteler yayında olmadığı için yayında olan gazeteler analiz edilmiş, yapılan araştırmada ulusal yayın yapan 36 gazetenin yarıya yakını yani 16 gazete Erdoğan'ın sözlerinde vurguladığı Mankurt metaforunu birinci sayfalarında kullanmışlardır. 16 gazetenin 10 tanesi kavramı doğrudan haberin başlığı içerisinde kullanırken 6 gazete de haberin içerisinde kavrama yer vermiştir. Bazı gazeteler ise kavrama yer vermeden ilgili haberi yayımlamıştır. İlgili haberi kavrama değinmeden birinci sayfadan veren 7 ulusal gazete tespit edilmiştir. Bu gazetelerle birlikte Türk ulusal medyasında 2017 yılı içinde yayın yapan gazetelerin üçte ikisi yani 22 gazete kavramla ilişkili haberi birinci sayfalarında gündeme taşımışlardır. Kavramı doğrudan haberin başlığında sürmanşetten veren gazeteler *Anayurt*, *Yeni Birlik* ve *Milat* gazeteleri olurken, *Harbi* gazetesi aynı kavramı manşet olarak vermiştir. Dört gazetenin ortalama tirajı 150 binin üzerindedir.

Kavramı başlığına taşıyan gazeteler: *Anayurt*: FETÖ'cüler Birer *Mankurta* Dönüştü, *Harbi*: Onlar Birer *Mankurt*, *Karar*: *Mankurtlar* Kalplerini Bir Şarlatana Kiraladılar, *Milat*: FETÖ'cüler İşgalci *Mankurt*, *Milliyet*: Birer *Mankurt'a* Dönüştüler, *Ortadoğu*: FETÖ'cüler Birer *Mankurt'a* Dönüştü, *Takvim*: *Mankurt'a* Dönüştüler, *Yeni Akit*: FETÖ'cüler Bir *Mankurttur*, *Yeni Birlik*: *Cumhurbaşkanı Erdoğan*: FETÖ'cüler Birer *Mankurt*, *24 Saat*: *Erdoğan*: FETÖ'cüler Birer *Mankurta* Dönüşmüştür.

Haberin içinde kavrama yer veren gazeteler: *Sabah*: FETÖ'nün İhaneti İşgal Günlerine Eşit, *Star*: *Kiralık* Şarlatanlar, *Türkiye*: Zihinlerini Şarlatana Kiralamışlar, *Yeni Şafak*: Zihinleri *Kiralık*, *Diriliş Postası*: Biz Kendimizi Bilmezsek Birileri Gelir Kim Olduğumuzu Belirler, *Habertürk*: FETÖ'nün Amacı Ülkenin İşgalidir.

Burada dikkat çeken unsur gazetelerin gündem belirlerken tamamen kendi meşrepleri, siyasal anlayışları çerçevesinde hareket etmiş olmalarıdır. Buna örnek olarak MHP'nin politikalarını destekleyen, MHP'nin medyadaki sesi konumundaki *Ortadoğu* gazetesi gösterilebilir. Gazete, hükümete muhalif yayınlar yaparken, 15 Temmuz 2016'dan sonra MHP'nin hükümetle ortak hareket etmesine paralel olarak *Ortadoğu* gazetesi de yandaş oldukları iddia edilen gazetelerle aynı başlığı atmıştır (bakınız Tablo 3).

Tablo 3. Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınına Üçüncü Yansıması

2 Şubat 2015 Tarihli Gazetelerin Birinci Sayfasında Mankurt Metaforuyla İlgili Çıkan Haber Başlıkları				
No	Tarih	Haberin Başlığı	Sayfada	Niteliği
1.	Akşam	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Üst kuşak	Olumlu / Tarafı
2.	Anayurt	FETÖ'cüler Birer Mankurta Dönüş	Sürmanşet	Olumlu / Tarafı
6.	Diriliş Postası	Biz Kendimizi Bilmezsek Birileri Gelir Kim Olduğumuzu Belirler	Manşet	Olumlu / Tarafı
7.	Dünya	Yeni Türkiye'yi Bilimin Aydınlığında Kuruyoruz	Alt kuşak	Olumlu
8.	Doğru Haber	Erdoğan: İrfan Olmazsa O İlmin Hiçbir Değeri Yok	Orta kuşak	Olumlu / Tarafı
11.	Haber Türk	FETÖ'nün Amacı Ülkenin İşgalidir	Orta kuşak	Olumlu / Tarafı
12.	Harbi	Erdoğan: Onlar Birer Mankurt	Manşet	Olumlu / Tarafı
14.	Karar	Mankurtlar Kalplerini Bir Şarlatana Kiraladılar	Üst kuşak	Olumlu / Tarafı
15.	Milat	FETÖ'cüler İşgalci Mankurt	Sürmanşet	Olumlu / Tarafı
17.	Milliyet	Birer Mankurt'a Dönüştüler	Üst kuşak	Olumlu
18.	Ortadoğu	Fetö'cüler Birer Mankurt'a Dönüştü	Alt kuşak	Olumlu
19.	Önce Vatan	Yollarını Kaybetmişler	Manşet	Olumlu
21.	Sabah	FETÖ'nün İhaneti İşgal Günlerine Eşit	Üst kuşak	Olumlu
22.	Sonsöz	FETÖ'nün TBMM'yi Bombalaması...	Alt kuşak	Olumlu
24.	Star	Kiralık Şarlatanlar	Sürmanşet	Olumlu / Tarafı
25.	Takvim	Mankurt'a Dönüştüler	Orta kuşak	Olumlu / Tarafı
26.	Türkiye	Zihinlerini Şarlatana Kiralamışlar	Manşet	Olumlu / Tarafı
27.	Vatan	(İlgili haberde Mankurt kavramı yok)	Üst kuşak	Olumlu
28.	Yeni Akit	FETÖ'cüler Bir Mankurttur	Üst kuşak	Olumlu / Tarafı
30.	Yeni Birlik	Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ'cüler Birer Mankurt	Sürmanşet	Olumlu
32.	Yeni Mesaj	15 Temmuz İşgal Girişimi	Sürmanşet	Olumlu
34.	Yeni Şafak	Zihinleri Kiralık	Sürmanşet	Olumlu / Tarafı
35.	24 Saat	Erdoğan: FETÖ'cüler Birer <i>Mankurta</i> Dönüşmüştür	Üst kuşak	Olumlu

Erdoğan'ın Mankurt metaforunu kullanması yukarıdaki örneklerle sınırlı kalmamış, pek çok konuşmasında eleştirmek istediği kesimleri Mankurt olarak nitelendirmiştir. Kavramı halka açık konuşmalarında kullanmayı daha da sıkılaştıran Erdoğan'ın ilerleyen süreçte de bu metaforu kullanacağı düşünülebilir. Erdoğan aktif bir siyasetçi ve siyasal pozisyonu itibarıyla en önemli makamda bulunduğu için kamuoyu önünde söylediği her sözün, yaptığı her açıklamanın bir haber değeri bulunmaktadır. Basın ise haberlerinde öne çıkarmak istediği konu ve kavramları kendi eşik bekçileri ile belirlemektedir. Erdoğan, 26 Mart 2017 tarihinde İstanbul Gaziosmanpaşa'da toplu açılış töreni ve miting programına katılmış burada yaptığı konuşmanın bir yerinde "15 Temmuz gecesi darbe girişiminde bulunan FETÖ'cülerin ayıklanmasıyla ordumuzun operasyon gücü yükseldi. Teröristlerin inlerine girildi, gereği yapılıyor. Ordumuz Mankurtlardan temizlendi (Milliyet, 2017)." İfadelerini kullanmıştır, fakat konuşmanın bu kısmı ertesi gün gazetelerin birinci sayfasına yansımamıştır. Erdoğan, 3 Nisan 2017 tarihinde Rize'de gerçekleştirilen toplu açılış töreninde konuşmuş burada vatandaşlara FETÖ'yü kastederek "Böyle bir hainliği ancak aklını, namusunu ve imanını Pensilvanya'daki o şarlatana bir dolara satmış Mankurtlar yapabilir. Şimdi çıkmışlar, utanmadan, sıkılmadan işledikleri cinayetleri inkâr ediyorlar (Star, 2017)." şeklinde konuşmuş iki İslamcı muhafazakâr gazete Yeni Akit ve Milat gazeteleri bu konuşmada geçen Mankurt ifadesiyle birinci sayfalarına taşımıştır.

Görsel 5. Türk Ulusal Yazılı Basınında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi



Erdoğan, 22 Eylül 2017 yılında ABD'de çeşitli temaslarında bulunmuş, burada bulunan TÜRKEN Vakfı'nın geleneksel gala yemeğine katılmış burada yaptığı konuşmanın bir bölümünde "Beynini Pensilvanya'da yaşayan bir şarlatana ipotek etmiş bu Mankurtların neler yapabileceklerini hep beraber gördük. Bunların içinde proflar da var, bunların içinde multimilyarder zenginler de var ama bunların hiçbiri kar etmiyor. Satmaksa, iradeyi ve aklı kiraya vermekse verdiği andan itibaren işte tablo bu olacaktır. Ruhunu 1 dolara satışa çıkaran bu insan müsveddeleri 15 Temmuz gecesi bize tarihimizin en büyük ihanetini yaşattı (Star, 2017)." sözleri ile FETÖ'ye ağır eleştirilerde bulunmuştur. Erdoğan'ın bu eleştirilerinde kullandığı Mankurt metaforu Türk ulusal basının birinci sayfasında yoğun olmasa da yer almıştır (bakınız Görsel 5). Kavramı birinci sayfasına çıkaran gazetelerin genellikle muhafazakâr ve Ak Parti'nin siyasetine yakın olduğu bilinen gazeteler olması dikkat çekicidir. Bu gazetelerin neden bu kavrama ilgi duydukları ya da ana akım gazetelerinin mesela *Hürriyet*'in kavramı kullanmaması veya çok az kullanması da ilgi çekici bir durum olarak görülebilir.

Görsel 6. *Türk Ulusal Yazılı Basınında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi*



Bu çalışma için Türk ulusal basını taranmış, Mankurt metaforunu gazetelerin nasıl vurguladıkları, kavrama yönelik ilgileri çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışma içinde görülmüştür ki cumhurbaşkanının bu metaforu kullanma sıklığı arttıkça basının Mankurt metaforunu kullanmaya yönelik ilgisi azalmış, gazeteler ana sayfasına veya haberin başlığına bu kavramı koymama eğilimi göstermişlerdir. Kavrama ilgi gösterenler genel olarak aynı gruba, ya da aynı siyasal görüşe yakın gazeteler olmuştur Görsel 6'da görüldüğü gibi. Erdoğan, 7 Ocak 2018 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi mezunları programında konuşmuş, burada hem üniversite yönetimini eleştirmiş, hem de FETÖ'ye vurgu yaparak *“Ülkesine, milletine ve insanlığa hizmet etmek yerine zihni ve yüreğini Amerika’da yaşayan bir şarlata adayan Mankurtlardan bilim adamı da olmaz. Müslüman da olmaz (Hürriyet, 2017).”* demiştir. Elbette cumhurbaşkanının konuşmasının haber değeri açısından önemi tartışılmaz fakat Görsel 6'da görüldüğü üzere *Bir Gün* gazetesi dışında Erdoğan'ın konuşmasında ifade ettiği Mankurt metaforuna yandaş oldukları iddia edilen gazetelerden başka vurgu yapan başka yayın olmamıştır. *Bir Gün* gazetesi de kavrama yer vermiştir fakat Erdoğan perspektifinden olumlu bir başlık kullanmamış, hem hükümete hem de FETÖ'ye eleştirel yaklaşmıştır. Gazete, başlıkta Erdoğan'ı hedef alırken haberin devamında Erdoğan'a dayandırdığı söylemle FETÖ'yü eleştirmiştir.

Şöyle bir durumu da göz ardı etmemek gerekir: Erdoğan gün içerisinde birden fazla programa katıldığı için gazeteler kendi yayın politikalarına uygun görece en önemli konuyu birinci sayfaya taşıdıkları için dolayısıyla ana akım medyanın bu durumdan kaynaklı Mankurt metaforunu ön plana çıkarmamış olmaması da düşünülebilir. Örneğin 8 Ocak 2018 tarihli neredeyse tüm ulusal gazeteler Erdoğan'ın Demir Kilise'nin açılışına katılmasını birinci sıra haberi yani manşet olarak vermiştir.

Erdoğan, 28 Ocak 2018 tarihinde partisinin Amasya il kongresine katılmış, burada Türk ordusunun sınır ötesi Afrin harekâtıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Erdoğan, bu değerlendirmeleri yaparken TSK'nın sınır ötesi harekâtına “savaşa hayır diyoruz” kampanyasıyla karşı çıkan Türk Tabipler Birliği'ni (TTB) ağır bir dille eleştirmiştir. Erdoğan kongrede yaptığı konuşmada TTB'yi hedef alarak “*Terör örgütü öğretmenleri okul önlerinde, anneleri sokak ortasında, babaları evlatların gözü önünde, polisleri uyudukları yataklarında, kaymakamımızı masasının altına koydukları bomba ile odasında, Yasin Börüleri kıstırdıkları binada, binlerce masumu en savunmasız hallerinde katlederken bunlardan tek bir ses duyduunuz mu? Sözde tabipler birliği ‘savaşa hayır’ diyor. Senin*

her yerin tabip olsa ne yazar. Sözde profesör. Senin her yerin profesör olsa ne yazar? Bunlar aydın falan değil, Mankurt sürüsüdür. Bunlar 'savaşa hayır' diyerek aslında zulme 'evet' diyorlar. Asıl kirlilik budur. Amasya'dan Türk milleti adına bu güruba, topunuza da bayır diyoruz. Tpkı daha önce benzer girişimleri yapanlar olduğu gibi bunları da millet ve devlet olarak hafızalarımıza kaydediyoruz (Vatan 2018).” Bakınız görsel 7’de Erdoğan’ın TTB’nin dağıtmış olduğu “savaşa hayır” bildirisine imza atanları Mankurtlar sürüsü olarak eleştirdiği sözlerine birinci sayfasında yer veren gazeteler aşağıda görülmektedir. Üç büyük medya grubunun gazetelerinin birinci sayfa haberinde Erdoğan’ın kullandığı Mankurt metaforu Görsel 7’deki gibi verilmiştir.

Görsel 7. Türk Ulusal Yazılı Basınında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi



Erdoğan, farklı kesimleri kamuoyu önünde eleştirmek amacıyla Mankurt metaforunu kullanması 2018 yılında artarak devam etmiştir. Erdoğan, 3 Nisan 2018 tarihinde İstanbul’da yapımı tamamlanan tesislerin açılış töreninde konuşma yapmış, burada CHP milletvekili Haluk Pekşen’in “Türkiye’de hiç kimsenin can ve mal güvenliği yoktur. Yerli yatırımcıların kaçmaya çalıştığı, yandaş olmayanın mal varlığına el konulduğu hukuk güvenliği olmayan bir ülkeye yatırım yapacaklar sıraya girsin (Akşam, 2018).” şeklinde attığı bu tweeti sert sözlerle eleştirmiştir. Pekşen’e “Geçtiğimiz günlerde milletvekili sıfatı taşıyan bir tanesi, bizim uluslararası yatırımcıları ülkemize davet etmemize Türkiye’de kimsenin can ve mal güvenliği yok diye mesajla cevap vermiş. Bu tam bir kötü örnektir. Biz bunlara Mankurt diyoruz. Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunu, kendi halkını, hatta kendi ailesini düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. Her terörist bir Mankurttur. Ülkesinin ve milletinin aleyhine çalışanlar da birer Mankurttur (Hürriyet, 2018)” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler ulusal basının birinci sayfasına çok fazla yansımamıştır. Sadece üç gazete kavramı birinci sayfasından vermeyi tercih etmiştir. Diğer gazeteler Erdoğan’ın konuşmasındaki farklı konu başlıklarını birinci sayfasına taşıırken Karar, Star ve Diriliş Postası kavrama birinci sayfalarında yer vermişlerdir (bakınız Görsel 8). Yukarıda da izah edildiği üzere kavrama muhafazakâr ve iktidara yakın olduğu iddia edilen gazeteler en fazla yer verirken, muhalif basın kavrama daha az yer vermiş, bazıları hiç yer vermemiştir.

Görsel 8. Türk Ulusal Yazılı Basınında Mankurt Metaforunun Gündeme Gelmesi



Erdoğan 2018 yılı içinde farklı tarihlerde yaptığı kamuya açık konuşmalarında Mankurt metaforunu 6 kez kullanmış, son 3 konuşmasında kullandığı bu metafor ulusal basının birinci sayfasında yansımamıştır.

Tablo 4. Erdoğan'ın Mankurt Metaforunu Kullanmasının Gazetelerin Birinci Sayfasına Kronolojik Olarak Yansıması

Ne zaman	Nerede	Kimler için	Ne Kadar
1 21.09.2015	İstanbul/Yenikapı'da teröre lanet mitinginde	HDP, PKK ve diğer terör örgütleri için	3 gazetede (1.sayfada)
2 20.10.2015	Ankara, Beştepe'de muhtarlar toplantısında	Akademisyenler, yazarlar "aydınlar"	15 gazetede (1.sayfada)
3 02.02.2017	Ankara, Beştepe'de TÜBA ödül töreninde	FETÖ için kullanmıştır	16 gazetede (1.sayfada)
4 26.03.2017	İstanbul/Gaziosmanpaşa'da toplu açılışta	FETÖ için kullanmıştır	1.sayfada yer almamıştır
5 03.04.2017	Rize'de toplu açılış töreninde	FETÖ için kullanmıştır	2 gazetede (1.sayfada)
6 22.09.2017	ABD/TÜRKEN Vakfı yemeğinde	FETÖ için kullanmıştır	4 gazetede (1. sayfada)
7 07.01.2018	İstanbul/Boğaziçi Üniversitesinde	FETÖ için kullanmıştır	5 gazetede (1. sayfada)
8 28.01.2018	Amasya'da Ak Parti il kongresinde	Türk Tabipler Birliği (TTB)	4 gazetede (1. sayfada)
9 03.04.2018	İstanbul/ Başakşehir'de toplu açılışta	CHP'li vekil Haluk Pekşen için	3 gazetede (1. sayfada)
10 14.05.2018	İngiltere/Londra Türk öğrencilerle toplantıda	Akademisyenler, yazarlar "aydınlar"	1.sayfada yer almamıştır
11 04.06.2018	Diyarbakır'da iftar programında	Aydın, sanatçı, gazeteci, siyasetçi, akademisyenler	1.sayfada yer almamıştır
12 14.08.2018	Ankara/SETA'da Ak Parti konferansında	Gençleri yurt dışında çalışmaya teşvik edenler için	1.sayfada yer almamıştır

Tablo 4 incelendiğinde Erdoğan 2015'ten 2018 yılına kadar yaklaşık 4 yıldır Mankurt kavramını kullanmaktadır. Kavramı ilk olarak 20 Eylül 2015 yılında terör örgütü PKK ve onu desteklediğini iddia ettiği HDP ve yöneticileri için kullanmıştır. Sonraki dönemlerde ise başta FETÖ olmak üzere diğer daha marjinal muhalefet yapan toplum kesimleri için de bu metaforu kullandığı görülmüştür. Tablo analiz edildiğinde Erdoğan 5 defa FETÖ ve taraftarları için Mankurt derken, 4 defa da doğrudan ve dolaylı olarak PKK'ya destek mahiyeti taşıyan açıklamalarından dolayı çeşitli kesimlere bu benzetmeyi yapmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un Nayman Ana söylencesi ile ortaya çıkardığı Mankurt, Mankurtizm kavramlarının Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kullanılması sonucu kavramın ulusal basında gündem olması bu çalışmada sistematik şekilde ele alınarak kavramın kullanıldığı bağlam analiz edilmeye çalışılmıştır.

Kavram, Tablo 4'de görüldüğü üzere farklı zaman ve mekânlarda Erdoğan tarafından kamuoyu gündemine getirilmiştir. Kavramın gündeme gelişi ve kullanıldığı bağlam daha çok ihanetle özdeşleştirilmiştir.

Yani Türkiye'nin içerisinde çıkıp, sonrasında yerli ve yabancı işbirlikçilerden aldıkları destekle terörist faaliyetlerde bulunan hain kesimlere yönelik bir eleştiri argümanı olmuştur. Ayrıca Erdoğan'ın söylemlerinden hareketle bazı siyasal ve sosyal olayları nitelenmek için bir metafor olarak kullanıldığı da bu çalışmada dikkati çekmiştir.

Erdoğan tarafından ilk kez Eylül 2015 tarihinde kullanıldığında yazılı basın kavrama çok fazla dikkat çekmemiştir. Erdoğan'ın Mankurt metaforunu ikinci ve üçüncü kez kullanması Türk yazılı basının birinci gündemi olmuş, manşet ve sürmanşetlere taşınmıştır. Erdoğan, terörle mücadele ederken teröristlere ve teröristleri destekler mahiyette açıklamalar yapan kesimlere bu kavramla yüklenmiş, Mankurt metaforunun hedefine muhtelif kesimlerden insanı koymuştur. Erdoğan tarafından değişik dönemlerde sıkça tekrarlanan kavram ilk kullanıldığı dönemler kadar ulusal basının dikkatini çekmemiştir.

Tablo 5. *Erdoğan'ın Mankurt Metaforunu İlk Kullandığı Eylül 2015 İle Son Kullandığı Ağustos 2018 Tarihleri Arasında Ulusal Gazetelerin Birinci Sayfasında Nasıl Yer Aldığının Değerlendirilmesi*

Ne zaman		Nerede		Nasıl		Niteliği					Ne kadar		
Tarih		Haber başlığı	Haber içinde	Manşette	Sürmanşette	Üst kuşakta	Orta kuşakta	Alt kuşakta	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Kaç gazetede	Toplam tıraj *
1	21.09.2015		3		2				3			3	465.791
2	20.10.2015	10	5	6		3	3	2	12	2	1	15	2.142.085
3	02.02.2017	10	6	4	5	3	3	1	16			16	1.341.548
4	26.03.2017	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
5	03.04.2017		2	1	1							2	105.000
6	22.09.2017	2	2	1	2	1			4			4	163.755
7	07.01.2018	2	3	1	1		2	1	4	1		5	570.087
8	29.01.2018	1	3	1	1	1	1		4			4	516.204
9	03.04.2018	1	2	1	1	1			3			3	209.262
10	14.05.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
11	04.06.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
12	14.08.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
Toplam		26	26	14	13	9	9	4				52	5.513.732

*Tirajlar aynı tarihlerde http://www.medyatava.com/tiraj_sayfasından alınmıştır.

Tablo 6'da Ak Parti iktidarları döneminde yayın hayatında olan gazeteler görülmektedir. Ulusal yayın yapan bu gazetelerin bazılarının marka tarihi bir asrı aşarken (*Yeni Asır* gibi) bazıları henüz birkaç yıl önce yayın hayatına başlamış gazetelerdir. Bazı gazeteler süreç içinde kendini tasfiye etmiş (*Vahdet*, *Yeni Yüzyıl* gibi) bazıları da kanunla kapatılmıştır (FETÖ ve bölücü örgüte destek verenler). Ulusal yayın yapan gazeteleri hükümete yakın olanlar, yayınlarıyla hükümete muhalif olanlar ve ortada olanlar şeklinde genel olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür. Ulusal gazeteler bu kategorik sınıflandırmanın dışında kendi aralarında da birçok guruba ayrılmaktadır. Mesela: hem İslamcı muhafazakar olup muhalif olanlar (*Milli Gazete*, *Yeni Asya*, *Yeni Mesaj*) ile İslamcı ve iktidara taraflı yayın yapanlar (*Yeni Akit*, *Diriliş Postası*, *Doğru Haber*, *Milat* vb.) ya da muhalif olup kendi içinde gruplara ayrılmışlardır; fikir gazeteleri, doğrudan siyasi propaganda yapanlar, seküler, ulusalcı (*Sözcü*), lümpen (*Korkusuz*) veya liberal, liberal sol (*Cumhuriyet*) gazetecilik yapanlar gibi sınıflandırmak mümkündür. Adına zaman zaman holding gazeteciliği de denen merkez medya veya ana akım gazeteler şeklinde anılan ve yayınları ile ortada durmaya çalışan, bazen iktidara yakın bazen de muhalefete yakın yayınları olan gazeteleri de (*Hürriyet*, *Milliyet* ve *Habertürk*) üçüncü kategoride değerlendirmek mümkündür⁷.

⁷ Ulusal medyanın en büyük grubu olan Doğan Grubunun el değiştirmesi bu yaygın kanaati değiştirmiştir.

Tablo 6. Ulusal Gazetelerin Mankurt Metaforuna Birinci Sayfasında Yer Verme Durumu

Mankurt Metaforuna En Fazla, En Az ve Hiç Yer Yer Vermeyen Gazeteler							
<i>En fazla</i>	<i>Adet</i>	<i>En az</i>	<i>Adet</i>	<i>Hiç yer vermeyenler</i>	<i>2 Adet</i>	<i>Adet</i>	<i>Toplam</i>
Star	5	Aydınlık	1	Milli Gazete	Akşam	2	
Sabah	4	Anayurt	1	Posta	Bir Gün	2	
Milat	4	Cumhuriyet	1	Yeni Asya	Diriliş Postası	2	
Yeni Akit	3	Hürriyet	1		Güneş	2	
Haber Türk	3	Sözcü	1	Yeni Mesaj	Harbi	2	
		Ortadoğu	1	Yurt	Karar	2	
		Yeni Birlik	1	Evrensel	Milliyet	2	
		24 Saat	1		Takvim	2	
					Türkiye	2	
					Vatan	2	
					Yeni Söz	2	
					Yeni Şafak	2	
				Vahdet			
				Özgür Gündem			
				Yeni Yaşam			
				Korkusuz			
				Doğru Haber			
				İstiklal			
	19		9	0		24	52

Kaynak: Abdullah Köktürk, 2018

Yukarıda yer alan Tablo 5 ve Tablo 6 birlikte değerlendirildiğinde; Erdoğan'ın Mankurt metaforunu ilk olarak Türkiye gündemine soktuğu tarih olan 21 Eylül 2015 tarihinden bu çalışmanın yapıldığı 1 Eylül 2018 tarihine kadarki 3 yıllık süreyi kapsayan Türk ulusal basını taranmış, kavrama kaç gazetede, hangi kuşakta ve hangi nitelikte yer verildiği, kaçında kavram haberin başlığında kaçında haberin içinde olduğu araştırılmıştır. Ayrıca kavramı birinci sayfasına taşıyan gazetelerin o dönemki baskı sayıları da tespit edilerek kavramın ulaştığı hedef kitleler (okurların sayısı) anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde Mankurt kavramının Türk ulusal basınında 12 farklı tarihte, 3 farklı yılda toplam 52 defa gazetelerin birinci sayfasında gündeme geldiği görülmüştür. Kavrama, 26 haberin başlığında, 26 haberin de içerisinde yer verilmiştir. Üç yıl içerisinde ulusal yayın yapan muhtelif gazetenin birinci sayfasında toplam 52 defa yer alan Mankurt kavramı 5 buçuk milyonu aşan baskıyla okurla buluşmuştur. Elbette bir gazeteyi birden çok kişinin okuduğu etki alanıyla çarpılırsa bu rakam belki iki üç katını da aşabilir. Mankurt metaforunu sayfalarına taşıyan gazeteler genel olarak hükümetin ve Erdoğan'ın politikalarını benimseyen ve destekleyen gazetelerdir. Mesela en fazla yer veren *Star* gazetesi 5 kez, *Sabah* ve *Milat* ise 4 kez kavrama yer vermiştir (bakınız Tablo 6). Yani hükümetin politikalarını benimsemeyen muhalif gazeteler kavramı görmezden gelmiştir. Bu itibarla Erdoğan'ın politikalarını destekleyen gazeteler genelde kavramın geçtiği haberi üst kuşaklardan hatta manşetten verirken, ana akım medya ise bazen üst kuşaktan bazen de alt kuşaktan vermeyi tercih etmiştir. Hükümete muhalif yayın politikalarını benimseyen gazeteler (*Cumhuriyet*, *Bir Gün*) ise genelde kavramın geçtiği ilgi haberi alt kuşaktan vermeyi tercih etmiştir. Hükümetin politikalarına taraf olmayıp kavramın geçtiği ilgi haberi tek bir kez yayınlayan ve üst kuşaktan veren (*Sözcü*) istisna muhalif gazete de olmuştur.

Kavramı birinci sayfasına taşıyan gazeteler, kavramı kullanan kişiye yani Erdoğan'a göre kavrama nitelik kazandırmışlardır. Mankurt metaforunu kullanan açıslardan olumlu, olumsuz veya nötr yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Kavramı sadece iki kere birinci sayfasında kullanan *Bir Gün* gazetesi ve bir sefer kullanan *Cumhuriyet* gazetesi "Erdoğan ülkenin, aydın, fikir sahibi kişilerini düşünemeyen, cahil hatta robotlaştırılmış insanlar olduğunu söyleyerek onlara hakaret ediyor, asıl kendisi Mankurt'tur" imasını uyandıracak şekilde vermişlerdir (Tablo 5).

Tablo 5 incelendiğinde dikkati çeken başka bir konu ise Erdoğan'ın Mankurt metaforunu her geçen zaman daha sıklıkla kullandığıdır. Erdoğan, 2015 yılında kavramı kamuoyu önünde iki kez kullanmıştır. Erdoğan'ın 2016 yılında kamuoyuna yansıyan konuşmalarında Mankurt metaforunu kullandığı

görülmemektedir. Erdoğan 2017 yılında ise 4 defa, 2018 yılının ilk dokuz ayında ise tam 6 kez kullanmıştır. Tablo 5’de dikkat çeken başka bir şey ise Mankurt metaforu kullanıldığı ilk dönemlerde ulusal basın da geniş yer bulurken sonraki dönemlerde kavrama ulusal basının ilgisinin azalmasıdır. Bu durumun basın için “habercilik, haberde öncelik” gibi kendi içinde haklı sebepleri vardır. Mesela 2018 Haziran’da Diyarbakır’da seçim mitingi yapan Erdoğan akabinde kanaat önderleri ile iftarda bir araya gelmiş buradaki konuşmasında kavramı kullanmıştır. Doğal olarak gazeteler mitingde konuşulanları birinci sayfalarına taşıırken kanaat önderleri ile yapılan iftar yemeği ön plana çıkmamıştır. Ya da yine 2018 Haziran’ında İngiltere temaslarında çok yoğun bir program esnasında Türk öğrencilerle yaptığı toplantıda Mankurt metaforunu kullanmıştır fakat gündemde ABD’nin İsrail elçiliğini Kudüs’e taşıması, İsrail’in Filistin’i bombalaması ve çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi gibi gündemin daha öne çıkan konuları olduğu için Erdoğan’ın öğrencilerle buluşmasında kullandığı kavram gazetelerin birinci sayfasına yansımamıştır. Yine aynı şekilde 14 Ağustos 2018 tarihinde Erdoğan’ın SETA’da yaptığı konuşmada kavrama vurgu yapması gazetelerin birinci sayfasına yansımamıştır çünkü o sırada ABD’nin Türkiye üzerine açıktan bir ekonomik savaş açması ve buna bağlı konular gazetelerin öncelikli gündemi olmuş, bu sebepten Mankurt metaforu geri planda kalmıştır.

Çalışmada ilginç bir nokta dikkati çekmiştir; Erdoğan’ın kullandığı kavramı bazı gazeteler yayınlarında ısrarla kullanmazken bazı gazeteler de özellikle kavrama vurgu yapmaya özen göstermişlerdir. Tablo 6’da görüldüğü üzere Erdoğan’ın Mankurt metaforuna muhatap olduğu varsayılan FETÖ medyası ile sol zemine ve İslamcı/milliyetçi muhalif düşünceye daha yakın duran gazeteler kavramı kullanmaktan kaçarken, hükümetin politikalarına daha yakın duran gazeteler sıklıkla birinci sayfa haberlerinde metafora yer vermişlerdir. *Cumhuriyet* ve *Bir Gün* gibi sol fikriyattaki neşriyat zaman zaman Mankurt kavramına yer vermişse de bu kullanımları istihza-i bir amaç taşımıştır. Yani kavramı Erdoğan’ı eleştirmek amaçlı kullanmışlardır. Ana akım gazeteler ise orta düzeyde ve genelde olumlu nitelikte kavramı birinci sayfalarına taşımışlardır.

Etik Beyan

“Siyasal ve Sosyal Bağlamda Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınında Metaforik Kullanımı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Aytmatov, C. ve Şahanov, M. (2000). *Kuz başındaki avcının çölüğü*. Ankara: Tolkun Yayınları.
- Aytmatov, C. (1991). *Gün olur asra bedel* (Çev: R. Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Azap, S. (2017). Közkamanlık: İhanet ve kimlik sorunsalı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 58(41), 104-117.
- Bayram, Y. (2015). Medya-siyaset gündemi ilişkisi kapsamında türkiye’de ulusa sesleniş konuşmalarının gündem belirleme gücü. *Tarih Okulu Dergisi*, 8(XXIV), 405-438.
- Çınar, İ. (2012). *Neden ve nasıl mankurtlaştırılıyor*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gencer, Z. T. (2012). *Medyanın gündem oluşturma sürecinde sosyal entropinin rolü üzerine uygulamalı bir çalışma* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güz, N. (1996). Türk basını’nda gündem oluşturma. *Yeni Türkiye Dergisi*, Medya Özel Sayısı 12, 982-983.
- Kızıltepe, N. G. (2008). Aytmatov demek olan cümle. *Anlayış*, 62. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=62&makaleid=1389>
- Kolcu, A. İ. (1989). Milli romantik duyuş tarzı ve Cengiz Aytmatov’da milliyet unsurları II. *Ayane*, 2(22), 2.
- Kolcu, A. İ. (2002). *Bozkırdaki bilge: Cengiz Aytmatov*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kulamshaeva, B., (2008). *Kırgız hikâye ve destanlarında anlatı zamanları* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2015). *Bozkırın yitik çocukları juan-juan’lar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Yılmaz, B. D. (2015). *Cengiz Aytmatov kitabı*. Ankara: Atlas Yayınları.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın gündem belirleme gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yüksel, E. Ed. (2009). *Sibirli aynanın sırları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zant, N. (1983). *Cengiz Aytmatov Paris’te* (Söyleşi, Çev: S. Büyükdag). *Kardak Edebiyatlar*, 6.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the “Mankurt” metaphor used in Chingiz Aitmatov’s “Gün Olur Asra Bedel” book was examined. The study focused on how the concept was reflected in the Turkish national press and how it came to the agenda. In 2008, Chingiz Aitmatov went to Kazan, the capital of the Autonomous Republic of Tatarstan, and participated in the transfer of the novel *Gün Olur Asra Bedel* to the cinema. He fell ill during the filming and was taken to Germany’s Nünberg for treatment and died there. According to UNESCO records, Aitmatov is a world famous Kyrgyz Soviet writer whose works have been translated into 176 languages. The international recognition of Aitmatov was made possible by writing his books in the widely used Russian language. Aitmatov was considered the author of Soviet or Russian literature, since he wrote in Russian by some critics and colleagues.

TÜRKSOY, which is accepted as UNESCO of the Turkish World, declared 2018 as the year of Chingiz Aitmatov. The most well-known feature of the author is that he blends Kyrgyz oral literature and myths in Kyrgyz folklore with universal values and reflects them on his works. When *Gün Olur Asra Bedel* published her novel, she had strong reflections in the world public opinion. In particular, he drew attention to the concepts he used and his messages about these concepts. In this study, the historical context of the concept of Mankurt, the date of its emergence and the messages given by the author with this metaphor are emphasized. In this study, how the concept of “Mankurt” affects Turkish political life and how the central media handled this concept was also examined. The study is based on the agenda-setting theory of mass communication theories. As the method of the research, the first pages of the Turkish national press were subjected to content analysis. Content analysis is a frequently used method in text analysis. Using this method, the relationship between media ownership structure and publishing policies was tried to be determined in this sense. Turkey’s President Recep Tayyip Erdogan, has used the metaphor Mankurt for the first time on September 20, 2015. After this date, the Turkish media showed great interest in the Mankurt metaphor. Metaphor has been used as a direct title by many newspapers. In political discourse, discourse is a matter of language. This action gains importance depending on who is said, how it is said and what effect it has. In this context, the use of the Mankurt expression as a metaphor by the President and criticism of some betrayal groups with this expression have been effective in the society. The reflections of this public impact on the national press were analyzed. In this study, it is seen that the frequency of President Erdoğan’s use of Mankurt expression increases every year. On the other hand, it is concluded that the interest of the Turkish media in using this metaphor has been decreasing with each passing year. In this study, it was determined that the media that uses the Mankurt metaphor more frequently in the news content are newspapers close to the Ak Parti government. The reason for this close interest or indifference; It has been determined that the property structure of the newspapers is due to the priorities of the threshold protections that determine the ideological approaches and the agenda. In the study, a three-year content analysis of the news reflected on the first page of national newspapers was made. The concept of Mankurt appeared on the first page of Turkish national newspapers in 52 different times, 12 different dates and 3 different years. Mankurt metaphor, published 52 times on the first page of various national newspapers in three years, met more than 5 and a half million readers. Of course, if a newspaper is multiplied by the number of readings read by more than one person, it can be said that this number can double or triple. The interesting part of the study is that some newspapers insist on not using the Mankurt metaphor used by Erdoğan, but in some newspapers special attention is given to emphasizing the metaphor. While the FETO media and left opposition newspapers that Erdogan defined with the Mankurt metaphor refused to use this concept, Islamist/nationalist opposition newspapers did not mention this metaphor. However, newspapers close to government policies often used this metaphor in front page news.